

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน

สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม เศรษฐศาสตร์ และภูมิศาสตร์
ตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด สาระภูมิศาสตร์ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๐)
กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ผู้เรียบเรียง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กวี วรกวิน
รองศาสตราจารย์ ดร.วรพิตย์ มีมาก
รองศาสตราจารย์บุษบา คุณาศิรินทร์

ผู้ตรวจ

ดร.เคน จันทรวงษ์
อาจารย์อาคม สมพามา
อาจารย์ธราดล รานรินทร์

บรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.ศิโรจน์ ผลพันธิน
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติมา สังข์เกษม

พิมพ์ครั้งที่ ๑
จำนวน ๒๐,๐๐๐ เล่ม
ISBN : 978-616-05-5158-3

สงวนลิขสิทธิ์
บริษัท พัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.) จำกัด
พ.ศ. ๒๕๖๘
website : www.iadth.com

สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.)
๑๒๕๖/๙ ถนนนครไชยศรี แขวงถนนนครไชยศรี เขตดุสิต กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๐
โทร. ๐-๒๒๔๓-๘๐๐๐ (อัตโนมัติ ๑๕ สาย), ๐-๒๒๔๑-๘๙๙๙
แฟกซ์ : ทุกหมายเลข, แฟกซ์อัตโนมัติ : ๐-๒๒๔๑-๔๑๓๑, ๐-๒๒๔๓-๗๖๖๖

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เนื้อหาสาระหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม เศรษฐศาสตร์ และภูมิศาสตร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ ตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด สาระภูมิศาสตร์ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๐) กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ จัดทำขึ้นโดยมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ดังนี้

- **หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม** ระบบการเมือง การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ลักษณะและความสำคัญ การเป็นพลเมืองดี ความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ปณิธานค่านิยมด้านประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ การดำเนินชีวิตอย่างสันติสุขในสังคมไทยและสังคมโลก

- **เศรษฐศาสตร์** การผลิต การแจกจ่าย และการบริโภคสินค้าและบริการ การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ การดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ และการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวัน

- **ภูมิศาสตร์** ลักษณะทางกายภาพของโลก ปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์วิถีการดำเนินชีวิต เพื่อให้รู้เท่าทัน ปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม ตลอดจนสามารถใช้ทักษะ กระบวนการ ความสามารถทางภูมิศาสตร์ และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์จัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมตามสาเหตุและปัจจัย อันจะนำไปสู่การปรับใช้ในการดำเนินชีวิต

ในหนังสือเรียนมีองค์ประกอบดังนี้ ผังสาระการเรียนรู้ สาระสำคัญ จุดประกายความคิด เนื้อหาและข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง QR CODE เกี่ยวกับเนื้อหา เพิ่มเติมเสริมความรู้ รักษ์โลก ปลอดภัยไว้ก่อน กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ผังสรุปสาระสำคัญสู่การสร้างความรู้ และโครงงานสู่นวัตกรรม

สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.) หวังว่า หนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ใช้และผู้หมั่นฝึกปัญญาจากการอ่านอย่างตั้งใจ

สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.)

หน้า

หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

๕

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑

พลเมืองดีของสังคม

๖

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒

สิทธิเด็กและการปกป้องคุ้มครองสิทธิเด็กในสังคมไทย

๑๕

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓

การปกครองส่วนท้องถิ่นของไทย

๒๓

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔

วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

๓๓

เศรษฐศาสตร์

๔๔

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑

การผลิตสินค้าและบริการ

๔๕

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒

เศรษฐกิจพอเพียง

๕๖

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓

สหกรณ์

๖๗

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔

ธนาคาร

๗๘

ภูมิศาสตร์

๙๐

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑

แผนที่และรูปถ่ายเพื่อการเรียนรู้
ภูมิภาคต่าง ๆ

๙๑

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒

การตั้งถิ่นฐานและการย้ายถิ่นฐานของประชากร
ในภูมิภาคต่าง ๆ

๑๖๒

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓

การจัดการสิ่งแวดล้อมในภูมิภาคต่าง ๆ

๑๗๙

โครงงานสู่นวัตกรรม

๑๙๘

บรรณานุกรม

๑๙๙

หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

ผังสาระการเรียนรู้

ส ๒.๑

ตัวชี้วัด ปลายทาง

ยกตัวอย่างและปฏิบัติตามสภาพ บทบาท
สิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ในฐานะพลเมืองดี

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑

พลเมืองดีของสังคม

ตัวชี้วัด ระหว่างทาง

เสนอวิธีการปกป้องคุ้มครองตนเองหรือผู้อื่น
จากการละเมิดสิทธิเด็ก

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒

สิทธิเด็กและการปกป้อง
คุ้มครองสิทธิเด็ก
ในสังคมไทย

ตัวชี้วัด ระหว่างทาง

เห็นคุณค่าวัฒนธรรมไทยที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต
ในสังคมไทย

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔

วัฒนธรรมและ
ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ตัวชี้วัด ปลายทาง

มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และเผยแพร่ภูมิปัญญา
ท้องถิ่นของชุมชน

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔

วัฒนธรรมและ
ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ส ๒.๒

ตัวชี้วัด ระหว่างทาง

อธิบายโครงสร้าง อำนาจหน้าที่ และความสำคัญ
ของการปกครองส่วนท้องถิ่น

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓

การปกครอง
ส่วนท้องถิ่นของไทย

ตัวชี้วัด ระหว่างทาง

ระบุบทบาท หน้าที่ และวิธีการเข้าดำรงตำแหน่ง
ของผู้บริหารท้องถิ่น

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓

การปกครอง
ส่วนท้องถิ่นของไทย

ตัวชี้วัด ปลายทาง

วิเคราะห์ประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับจากองค์กร
ปกครองส่วนท้องถิ่น

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓

การปกครอง
ส่วนท้องถิ่นของไทย

พลเมืองดีของสังคม

ผังสาระการเรียนรู้

สถานภาพ
บทบาท สิทธิ เสรีภาพ
และหน้าที่ของพลเมือง

พลเมืองดี
ของสังคม

คุณลักษณะของพลเมืองดี

ตัวชี้วัดปลายทาง

- ยกตัวอย่างและปฏิบัติตนตามสถานภาพ บทบาท สิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ในฐานะพลเมืองดี (ส ๒.๑ ป.๕/๑)

สาระสำคัญ

- ทุกคนที่เกิดมาในสังคมมีสถานภาพ บทบาท สิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ที่แตกต่างกัน
- การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี เป็นหน้าที่ที่ทุกคนในสังคมควรปฏิบัติเพื่อให้สังคมเกิดความสงบสุข

พลเมืองดี

คือ สมาชิกในสังคม
ที่ปฏิบัติตนได้ถูกต้อง
เหมาะสม ตามสถานภาพ
บทบาท สิทธิ เสรีภาพ
และหน้าที่

จุดประกายความคิด

นักเรียนจะปฏิบัติตน
เป็นพลเมืองดี
ของสังคมอย่างไร

๑. สถานภาพ บทบาท สิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ของพลเมือง

๑.๑ ความหมายและความสำคัญของสถานภาพ

๑) **สถานภาพ** หมายถึง ฐานะตำแหน่งที่บุคคลได้รับการยอมรับจากสมาชิกในสังคม เช่น บิดา มารดา ลูก นักเรียน ครู
สถานภาพแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่

สถานภาพที่ได้มาตั้งแต่กำเนิด

สถานภาพทางเพศ ได้แก่ เพศชาย เพศหญิง สถานภาพทางเชื้อชาติ เช่น เชื้อชาติไทย เชื้อชาติจีน สถานภาพทางถิ่นกำเนิด เช่น คนภาคใต้ คนภาคเหนือ

สถานภาพที่ได้มาภายหลัง

สถานภาพทางอาชีพ เช่น ตำรวจ หมอ สถานภาพทางการศึกษา เช่น จบการศึกษา ระดับปริญญาตรี สถานภาพทางการสมรส เช่น สามี ภรรยา

หนูมีสถานภาพ
เป็นเด็กผู้หญิง
เป็นนักเรียน
และเป็นลูก

ผมมีสถานภาพ
เป็นผู้ชาย
เป็นพ่อ
และเป็นตำรวจ

ฉันมีสถานภาพ
เป็นผู้หญิง
เป็นแม่ และเป็น
พนักงานบริษัท

๒) ความสำคัญของสถานภาพ สถานภาพเป็นสิ่งที่เฉพาะบุคคลที่จะทำให้บุคคลนั้นแตกต่างจากผู้อื่น นอกจากนี้สถานภาพยังเป็นสิ่งกำหนดว่าบุคคลนั้นมีหน้าที่ปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างไร มีหน้าที่รับผิดชอบอย่างไรในสังคม เช่น ครูเป็นบุคคลที่ทำหน้าที่ให้ความรู้แก่นักเรียน ทหารเป็นบุคคลที่ทำหน้าที่ป้องกันประเทศ

ครูเป็นสถานภาพที่ได้จากการประกอบอาชีพ

บิดามารดาเป็นสถานภาพที่ได้จากการมีบุตร

๑.๒ ความหมายและความสำคัญของบทบาท

๑) บทบาท หมายถึง การปฏิบัติตามหน้าที่ที่สังคมกำหนด บุคคลใดจะดำเนินตนตามบทบาทใดนั้น ขึ้นอยู่กับสถานภาพเป็นตัวกำหนด เช่น สถานภาพของบิดามารดา มีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูบุตร บทบาทของผู้พิพากษา คือ การพิจารณาและตัดสินคดีความ บทบาทของนักเรียน คือ การศึกษาเล่าเรียน

๒) ความสำคัญของบทบาท บทบาทเป็นสิ่งที่กำหนดความรับผิดชอบของบุคคลต่าง ๆ ในสังคม การปฏิบัติตนตามบทบาทช่วยให้สังคมเกิดความ เป็นระเบียบ และอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

แพทย์มีบทบาทในการรักษาผู้ป่วย

ตำรวจมีบทบาทในการดูแลรักษาความสงบ

๑.๓ ความหมายและความสำคัญของสิทธิ

๑) สิทธิ หมายถึง อำนาจอันชอบธรรมที่จะกระทำการใด ๆ ได้อย่างอิสระ โดยได้รับการคุ้มครองจากกฎหมาย

๒) ความสำคัญของสิทธิ สิทธิจะทำให้บุคคลได้ทราบถึงสิ่งที่บุคคลสามารถแสดงออกหรือเรียกร้องได้ เนื่องจากสิทธิเป็นสิ่งที่บุคคลได้มาโดยกฎหมาย ดังนั้นบุคคลจึงสามารถใช้อำนาจที่กฎหมายรับรองนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองได้ การละเมิดสิทธิของบุคคลถือว่าขัดต่อกฎหมาย การไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่นทำให้สังคมมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย

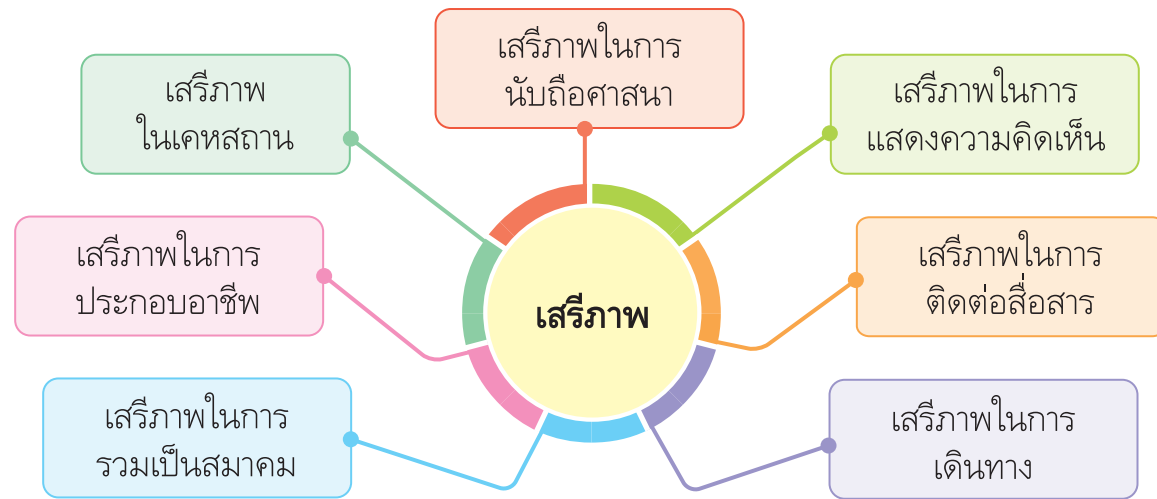
สิทธิที่จะได้รับการบริการด้านสาธารณสุข

สิทธิในการเข้าร่วมอนุรักษ์สืบสานประเพณีของท้องถิ่น

๑.๔ ความหมายและความสำคัญของเสรีภาพ

๑) **เสรีภาพ** หมายถึง ความเป็นอิสระของบุคคลที่จะกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ ภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย เช่น

๒) **ความสำคัญของเสรีภาพ** ประชาชนสามารถกระทำการต่าง ๆ ตามเสรีภาพที่ตนได้รับภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย หรือไม่ขัดต่อขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมและศีลธรรมอันดีของประชาชน

๑.๕ ความหมายและความสำคัญของหน้าที่

๑) **หน้าที่** หมายถึง สิ่งที่บุคคลต้องปฏิบัติหรืองดเว้นการปฏิบัติ เช่น พุทธศาสนิกชนไว้ซึ่งชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคน ผู้มีอายุ ๑๘ ปีบริบูรณ์ขึ้นไป มีหน้าที่ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การเสียภาษีเป็นหน้าที่ของผู้มีรายได้

๒) **ความสำคัญของหน้าที่** การกระทำตามหน้าที่ของบุคคล จะทำให้สังคมมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย เช่น ตำรวจมีหน้าที่ป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม ดังนั้นถ้าตำรวจทำตามหน้าที่ของตน ไม่กระทำความผิดหรือไปเป็นเครื่องมือของผู้มีอิทธิพล นอกจากจะทำให้อาชญากรรมลดน้อยลงแล้ว ยังช่วยให้สังคมเกิดความสงบสุข

ผู้มีอายุ ๑๘ ปีบริบูรณ์ขึ้นไป มีหน้าที่ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง

ประชาชนที่มีรายได้มีหน้าที่เสียภาษีอากร

๒. คุณลักษณะของพลเมืองดี

พลเมืองดี คือ ผู้ที่ปฏิบัติตนได้ถูกต้องเหมาะสม ตามสถานภาพ บทบาท สิทธิเสรีภาพ และหน้าที่

การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีเป็นหน้าที่ของทุกคนในสังคมไทยที่จะต้องปฏิบัติ ซึ่งจะช่วยให้สังคมสงบสุข ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ส่งผลให้ประเทศชาติพัฒนาและเจริญก้าวหน้า

การช่วยเหลือแบ่งปันผู้อื่น
ช่วยให้สังคมเกิดความสงบสุข

เพิ่มเติมเสริมความรู้

เนื้อเพลง **หน้าที่เด็ก** ได้ระบุหน้าที่ที่นักเรียนควรปฏิบัติไว้ ๑๐ ประการ ดังนี้

เด็กเอ๋ยเด็กดี ต้องมีหน้าที่สิบอย่างด้วยกัน (ซ้ำ)

หนึ่ง	นับถือศาสนา
สอง	รักษารธรรมเนียมมั่น
สาม	เชื่อพ่อแม่ ครูอาจารย์
สี่	วาจานั้นต้องสุภาพอ่อนหวาน
ห้า	ยึดมั่นกตัญญู
หก	เป็นผู้รู้รักการงาน
เจ็ด	ต้องศึกษาให้เชี่ยวชาญ ต้องมานะบากบั่น ไม่เกียจไม่คร้าน
แปด	รู้จักออมประหยัด
เก้า	ต้องซื่อสัตย์ตลอดกาล น้ำใจนักกีฬากล้าหาญให้เหมาะกับกาลสมัยชาติพัฒนา
สิบ	ทำตนให้เป็นประโยชน์ รัฐบาลบุญคุณโทษสมบัติชาติต้องรักษา

เด็กสมัยชาติพัฒนา จะเป็นเด็กที่พาชาติไทยเจริญ
เด็กเอ๋ยเด็กดี ต้องมีหน้าที่สิบอย่างด้วยกัน (ซ้ำ)

กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

G

ขั้นสังเกต รวบรวมข้อมูล

- นักเรียนสำรวจสถานภาพ บทบาท สิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ของตนเอง แล้วตอบคำถามในประเด็นดังต่อไปนี้
 - นักเรียนมีสถานภาพ บทบาท สิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่อย่างไรบ้าง
- นักเรียนร่วมกันบอกคุณลักษณะของพลเมืองดี

P

ขั้นคิดวิเคราะห์และสรุปความรู้

- นักเรียนร่วมกันเสนอแนวทางการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีแล้ววิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติและไม่ปฏิบัติเป็นแผนภาพความคิด

A1

ขั้นปฏิบัติและสรุปความรู้หลังการปฏิบัติ

- นักเรียนเสนอแนวทางการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามสถานภาพ บทบาท สิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ของตนเองและสมาชิกในครอบครัว แล้วบันทึกผลลงในแบบบันทึก
- นักเรียนสรุปความรู้เป็นหลักการเกี่ยวกับสถานภาพ บทบาท สิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ในฐานะพลเมืองดี

A2

ขั้นสื่อสารและนำเสนอ

- นักเรียนนำเสนอข้อมูลแบบบันทึกการปฏิบัติตนตามสถานภาพ บทบาท สิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ของตนเองและสมาชิกในครอบครัวแล้วแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันหน้าชั้นเรียน

S

ขั้นประเมินเพื่อเพิ่มคุณค่าบริการสังคมและจิตสาธารณะ

- นักเรียนจัดกิจกรรมรณรงค์เพื่อเชิญชวนสมาชิกในโรงเรียนและในครอบครัว ร่วมกันทำความดีในฐานะพลเมืองดีของสังคม โดยพูดเชิญชวนในรูปแบบต่าง ๆ ที่น่าสนใจ

พลเมืองดี
ของสังคม

สถานภาพ บทบาท สิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ของพลเมือง

ทุกคนในสังคมมีสถานภาพ บทบาท สิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่แตกต่างกันไป การปฏิบัติตนตามสถานภาพ บทบาท สิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่เป็นสิ่งสำคัญที่ทุกคนควรปฏิบัติ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม

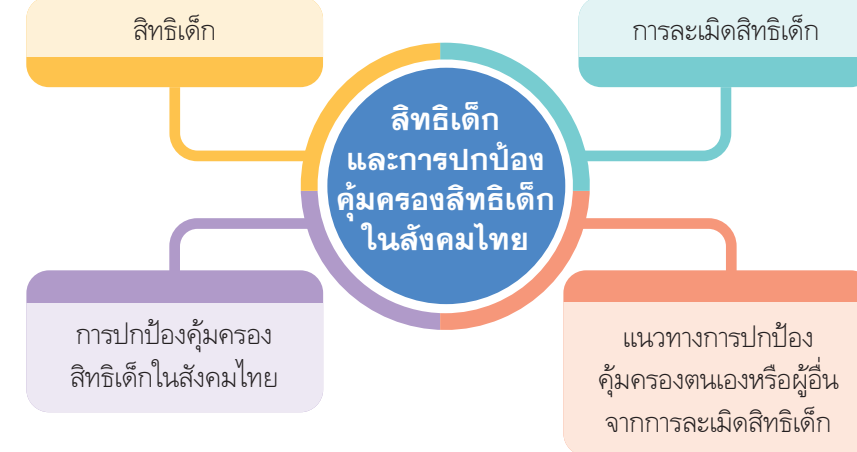
คุณลักษณะของพลเมืองดี

พลเมืองดี คือ ผู้ที่ปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม มีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติตนตามกฎหมายและกฎระเบียบของสังคม

พลเมืองดีมีคุณลักษณะที่สำคัญ เช่น มีคุณธรรมจริยธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความกตัญญูกตเวที มีความเสียสละและทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม

สิทธิเด็กและการปกป้องคุ้มครอง
สิทธิเด็กในสังคมไทย

ผังสาระการเรียนรู้

ตัวชี้วัดระหว่างทาง

- เสนอวิธีการปกป้องคุ้มครองตนเองหรือผู้อื่นจากการละเมิดสิทธิเด็ก (ส ๒.๑ ป.๕/๒)

สาระสำคัญ

- สิทธิเด็กเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่เด็กพึงได้รับ เพื่อให้เด็กสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยมีสุขภาพร่างกายและจิตใจที่แข็งแรง เพื่อให้เจริญเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต ทุกคนในสังคมมีหน้าที่ช่วยกันดูแลเพื่อให้การคุ้มครองเด็กและป้องกันการละเมิดสิทธิเด็ก

สิทธิเด็ก

เด็กทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการศึกษาตามมาตรฐาน

